

mensko-geografski faktor i treba je strogo znanstveno označiti.

Kao zaključak autor navodi mišljenje da novija njemačka socijalna geografija ima tendenciju isticanja istraživačke koncepcije kao osnovice razvoja. Si-

gurno je da još mnoga pitanja ostaju otvorena, a pogotovo definiranja osnovnih funkcija u različitim kulturnim prostorima, primjerice u zemljama u razvoju.

(Pribilježio: Dragutin Feletar)

Ivan CRKVENČIĆ i Adolf MALIĆ, Zagreb

AGRARNA GEOGRAFIJA I NJEZIN POLOŽAJ U KOMPLEKSNOJ GEOGRAFIJI

Uvod

Na agrarna područja otpada najveći dio kopnenog prostora zemljine površine i u njima živi najveći dio stanovništva svijeta. Udio agrarnih u ukupnim površinama pojedinih zemalja i regija je različit, ovisno o njihovim prirodnim obilježjima ali i o stupnju njihova društveno-ekonomskog razvoja. Općenito se može reći da udio agrarnih u kupnim površinama nekog broja opada s tempom njegova društveno-ekonomskog razvoja. U skladu s time, udio agrarnih u ukupnim površinama u zemljama u razvoju bi, u pravilu, trebao biti veći a u razvijenim zemljama manji.

Uprkos takvom značenju agrarnih prostora o njima ima relativno malo geografskih znanstvenih prikaza koji bi imali značaj regionalnih sinteza. Prvenstveno je to posljedica činjenice što su geografska istraživanja više vezana uz gradove kao dinamičnije prostorne jedinice. U agrarna područja se, u pravilu, uključivaju oni prostori koji ne odgovaraju kriterijima određivanja gradova i gradskih aglomeracija.

Definicija

Naveden manjak kompleksnih geografskih radova o agrarnim prostorima djelomično je i posljedica različitih shvaćanja o biti agrarne geografije. Pojam agrarna geografija ima, naime, u geografiji više različitih sadržaja. Neki autori pod agrarnom geografijom podrazumijevaju *ekonomsku geografiju* agrarne proizvodnje a drugi opet kao geografiju seoskih odnosno ruralnih sredina. Prvu geografiju bi zapravo trebalo zvati *poljoprivredom* a drugu *ruralnom geo-*

grafijom. Ruralna geografija bi prvenstveno trebala biti vezana uz istraživanje seoskih naselja, uglavnom njihovu postanku, obliku i funkciji. *Agrarna geografija kako je mi shvaćamo zapravo je geografija agrarnih prostora tj. područja izvan okvira gradova i gradskih aglomeracija.*

U stranoj stručnoj literaturi agrarni prostori, tj. područja izvan okvira gradova i gradskih aglomeracija, definirana su već prihvaćenim terminima. U njemačkom govornom području obuhvaćena su nazivom »ländliche Gebiete« a anglosaksonskom govornom području nazivom »countryside«. Njemački geografski radovi o agrarnom području obuhvaćeni su nazivom agrarna geografija a anglosaksonski nazivom, u pravilu, ruralna geografija. No i njemačka agrarna geografija i anglosaksonska ruralna geografija agrarna područja prvenstveno istražuju sa stajališta geografije agrarne proizvodnje a manje kao prostorne cjeline kompleksnog geografskog sadržaja.

U našoj zemlji nemamo opće prihvaćenog naziva za prostor izvan okvira gradova i gradskih aglomeracija. Naziv »seoski« očitito zastaruje jer u naselja i tih područja sve više prodiru oblici gradskog načina života i rada. Selo tako postepeno gubi svoje izvorne »seoske« ili ruralne osobine. To je razlog da ta područja obuhvaćamo nazivom »agrarna« i da geografija koja ta područja istražuje nazivamo agrarnom geografijom. Uprkos gubljenju svojih izvornih seoskih karakteristika agrar i agrarna djelatnost još uvijek tom području daju osnovne elemente pejzaža i glavni sadržaj njegove funkcije.

Razvoj

Početak agrarne geografije treba tražiti već u prvim znanstvenim radovima o različitim sadržajima agrarnih prostora. Ti su sadržaji bili sastavni dijelovi više znanosti kojima su agrarni prostori objekti interesa i istraživanja. To su prije svega poljoprivredne i ekonomske znanosti, geografija i sociologija.

Elemente agrarnog gospodarstva kao dijela sadržaja agrarnih prostora prvo su počele istraživati poljoprivredne i ekonomske znanosti. U početku su to uglavnom bili različiti opisi poljoprivrede pojedinih zemalja i krajeva.

Iz ranijeg razdoblja istraživanja agrarnih područja treba izdvojiti Johanna Heinricha von Thüнена (1783–1850) koji je 1826. g. objavio poznat rad *Isoliрана држава*¹ u kojem je, apstrahiranjem prirodnih, povijesnih i socijalnih determinanti, razradio teorijski model kojim je na osnovi djelovanja ekonomskih zakonitosti objasnio diferenciran razvoj kompleksnog sadržaja agrarnog područja.

Spomenut Thünnenov model je omogućio da se od pojedinačnih prikaza različitih elemenata agrarnih područja, vezanih uz poljoprivredu, prijeđe na objašnjenje kompleksnog razvoja agrarnog prostora i to pod utjecajem tržišta (udaljenost tržišta). Thünen je spomenutim modelom već tada u proučavanje agrarnih područja unio elemente teorije lokacije.

Naveden Thünnenov model je u istraživanjima agrarnih područja kasnije ostao zanemaren i to sve do početka 20. stoljeća kada je opet aktualiziran, prvenstveno zahvaljujući radovima njemačkih geografa E. Obsta² i L. Waibela.³

Geografija u tom ranijem razdoblju istraživanja agrarnih područja nije dala značajnije rezultate, prvenstveno zbog toga što se ona, kao suvremena znanost, sredinom 19. stoljeća tek počela konstitucionalizirati. To je, naime, vrijeme osnivanja geografskih katedri i stručnih geografskih društava kao nosilaca istraživačkog rada u geografiji.

U drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća glavni istraživači agrarnih područja su iz poljoprivrednih nauka. Tu osobito treba istaknuti radove Amerikanaca O. E. Bakera⁴ i Nijemca Th. H. Engelbrechta⁵ koji su na osnovi statističkih podataka izdvojili poljodjelske zone (Landbauzonen) Zemlje.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća jačaju i geografska istraživanja agrarnih područja, prvenstveno istraživanje evolucije i tipova zemljišne razdiobe. Jedan od značajnih geografa tog pravca istraživanja bio je njemački geograf O. Schlüter.

Uoči prvog svjetskog rata agrarna geografija je konačno došla i ime i to objavljivanjem (1915.) rada *Die Agrargeographie als wissenschaftliche Disziplin*⁶ (Agrarna geografija kao znanstvena disciplina) poljoprivrednog znanstvenika H. Bernharda.

U razdoblju između dva svjetska rata geografska istraživanja agrarnih područja su se toliko proširila da su postala sastavni dio ekonomske geografije. Može se čak reći da su agrarnogeografska istraživanja činila značajniji dio ekonomske geografije. Kao rezultat takva razvoja agrarna geografija konačno postaje sastavni dio geografske znanosti. Ova »geografska« agrarna geografija sve više proučava kompleksan geografski sadržaj agrarnih područja. Ona

se po tome kompleksnom istraživanju sve više razlikuje od agrarne geografije kojom se i dalje bave znanstvenici iz poljoprivrednih nauka jer njih i dalje prvenstveno interesiraju samo sadržaji vezani uz agrarnu privredu.

Kao značajnijeg predstavnika poljoprivredne agrarne geografije novijeg razdoblja treba spomenuti Bernda Andreaea koji je 1977. g. izdao rad *Agrargeographie*. Drugo prerađeno i znatno prošireno izdanje ove Agrarne geografije objavljeno je 1983. g.⁷

Na jak razvoj agrarne geografije u okviru geografije utjecali su, po našem mišljenju, prvenstveno slijedeći razlozi.

Oslobađanje geografije od geografskog determinizma.

Činjenica je da je poljoprivreda kao gospodarska grana, koja utječe na izgled i funkciju agrarnih područja, jače nego ostale privredne grane ovisna o obilježjima prirodne sredine. Reljef, tla i klima značajni su, naime, činioci rasprostranjenosti pojedinih korisnih i kultiviranih biljaka kao i korisnih i domaćih životinja. Navedeni elementi prirodne sredine zbog toga u jakoj mjeri utječu i na diferenciranje agrarnih prostora. Očito je, međutim, da čovjek unutar sredina istih ili sličnih prirodnih obilježja može bitno mijenjati izgled i sadržaj kulturnog pejzaža kao i način života ljudi u njemu.

Koncentracija agrarno-geografskog istraživanja na istraživanje agrarnog pejzaža (kao dijela kulturnog pejzaža).

Sve jačim utjecajem čovjeka na prirodnu sredinu na velikim prostorima zemljine površine došlo je do stvaranja kulturnog pejzaža pa i do prihvaćanja pojma »kulturni pejzaž«. Tridesetih godina ovog stoljeća prihvaćen je i pojam »agrarni pejzaž« za dio kulturnog pejzaža u agrarnim prostorima. Agrarni pejzaži postaju glavni objekti istraživanja agrarne geografije. U početku su se ta istraživanja ograničavala samo na analizu fizionomskih elemenata, prvenstveno objekti istraživanja agrarne geografije. U početku su se ta istraživanja ograničavala samo na analizu fizionomskih elemenata, prvenstveno oblika naselja i njihovih zemljišnih razdioba ili polja (Flursysteme u njemačkom – fieldsystems u anglosaksonskom govornom području). Kasnije se, prvenstveno pod utjecajem L. Waibela, prešlo i na istraživanje socioekonomskih uzroka i posljedica fizionomskih elemenata određenog agrarnog pejzaža. Istražuju se, među ostalim, oblici gospodarstva, tržnice i sl. Promatranja strukturalnih sadržaja dopunjena su i proučavanjima funkcionalnih odnosa, što je posljedica porasta gradova i urbanizacije agrarnih područja. Istražuju se problematike emigracijskih područja, gravitacijskih prostora pojedinih centralnih naselja, rekreacijska i izletnička područja i sl.

1 J. H. von Thünen, *Der Isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*, 1826.

2 E. Obst, *Die Gliederung der Tropenzone nach ihren Pflanzenerzeugnissen* u: Carl Uhlig Festschrift, Öhringen 1932.

3 L. Waibel, *Das Thünensche Gesetz und seine Bedeutung für die Landwirtschaftsgeographie*, Breslau 1937.

4 O. E. Baker, *Atlas of American Agriculture*, Washington 1936.

5 H. Engelbrecht, *Die Landbauzonen der Erde*; u: *Petit. Geogr. Mitt.* 1930.

6 Objavljeno u: *Mat. Geogr. Mitt.* 1915.

7 Walter de Gruyter, Berlin – New York 1938.

Utjecaj socijalnih znanosti, što je dovelo do istraživanja inovacija, difuzija i sve jače primjene socijalno-geografskih načela u istraživanju.

Jak utjecaj socijalnih nauka pa i kibernetike znatno su utjecali na geografska istraživanja, uključujući i agrarnogeografska. Neposredno nakon drugog svjetskog rata njemački geograf Ch. Borchardt⁸ je uveo (1961) u geografsku literaturu pojam »inovacija« i na osnovu vremenskog i prostornog širenja određenih kultiviranih biljaka (krumpira, krmnih kultura i sl.) u južnoj Njemačkoj razradio teorijsku osnovu širenja agrarnogeografskog sadržaja na osnovu inovacijskog procesa. Slično je nešto ranije (1952) na osnovu vremenskog i prostornog širenja određenih kultiviranih biljaka i kategorija iskorištavanja zemljišta u južnoj Švedskoj švedski geograf T. Hägerstrand⁹ razradio teorijsku osnovu difuznog širenja agrarnogeografskog sadržaja. Najširu primjenu su agrarnogeografska istraživanja na osnovu inovacija i difuznog širenja agrarnogeografskog sadržaja imala u Sjevernoj Americi.

Utjecaj socijalnih nauka je u SR Njemačkoj doveo do stvaranja *socijalne geografije*, odnosno geografije koja svojim istraživanjima ne teži samo analizi strukturalnih elemenata i funkcionalnih odnosa nekog prostora već i utvrđivanju djelovanja njihovih nosilaca, tj. socijalnih grupa. Prema shvaćanjima glavnih predstavnika socijalne geografije W. Hartkea i K. Rupperta agrarni prostor, uključujući i njegov prirodni sadržaj, stalno podliježe promjenljivom djelovanju različitih socijalno-geografskih grupa kojih je djelovanje uvjetovano specifičnim načinom vrednovanja (kako prirodnih elemenata tako i društvenih procesa), a u skladu sa specifičnim vrednovanjem i specifičnim načinom reagiranja, što izaziva i specifične procese. Ako su ti procesi prostorno relevantni, oni su u određenom razdoblju mogu odraziti u pojedinim elementima strukture i funkcionalnih odnosa nekog prostora.

U anglosaksonskim zemljama utjecaj socijalnih nauka na geografiju odrazio se na nešto drugačiji način. U tim je zemljama geografija sve više usmjeravana na istraživanje mentalnih ljudskih procesa koji bi mogli dovesti do određene aktivnosti u prostoru. Predstavnik te tzv. »behavioral Geography« (geografija ponašanja) R. M. Downs¹⁰ raščlanio je tok procesa u sljedeće faze: prihvaćanje (percepcija realnog svijeta na osnovu informacija), vrednovanje (evakuacija stvarnog svijeta individualnim mjerama), istraživanje (»research« za dodatne informacije), odlučivanje (decision) i konačno, relevantno vladanje u prostoru. Bezbroj mogućih faktora koji utječu na reagiranje nosilaca odluka otežava empirički pristup istraživanjima.

Osnivanje međunarodnih stručnih udruženja

Osnivanje stručnih komisija unutar Međunarodne geografske unije dalo je znatan poticaj razvoju agrarne geografije, naročito istraživanju istih ili sličnih problema agrarnih prostora na širim područjima zemljine površine. U tom pogledu naročito je bilo korisno osnivanje Komisije za iskorištavanje zemljišta (Land use Commission) i Komisije za tipologiju poljoprivrede (Agricultural Commission) i Komisije za tipologiju poljoprivrede (Agricultural Typology Commission). Prvu Komisiju je vodio britanski geograf D. Stamp a cilj joj je bio istraživanja

načina iskorištavanja zemljišta. Drugu Komisiju je vodio poljski geograf J. Kostrovicky a zadatak joj je bio razrada teorijske osnove za izdvajanje različitih tipova poljoprivrede što je uspješno i završeno. Zasluga ovih Komisija je prvenstveno u tome što su se sada i geografi intenzivnije uključili u istraživanja i samih elemenata poljoprivrede i to u međunarodnim razmjerima. Po završetku rada navedenih dviju Komisija osnovana je Komisija za planiranje i razvoj ruralnih područja (Rural Planning Commission) koju vodi mađarski geograf G. Enjedy. Ova Komisija ima više radnih grupa za provođenje pojedinih zadataka iz njena programa rada.

Istraživanja na osnovu teorijskih modela

Bitna prednost rezultata istraživanja socijalne geografije i »behavioral Geography« je u tome, što oni ne sadržavaju samo spoznaje o prirodnom i društvenom geografskom sadržaju nekog prostora već omogućuju i uočavanje procesa u toku a koji će se, ako se prostorno relevantni, u određenom momentu odraziti i na promjenu u prostoru. Uočavanjem pak procesa moguće je utvrditi određenu prognozu razvoja određenog geografskog sadržaja a upravo u mogućnosti određivanja prognoze i leži najveća vrijednost primjene geografije u praksi. Praksu, naime, ne interesira sama evolucija postojećeg sadržaja već mogućnost i pravci njegovog daljeg razvoja. Takva su istraživanja nužna za prostorno planiranje i uređenje.

Ima, međutim, i primjera sasvim konkretne primjene rezultata agrarnogeografskog istraživanja u službi razvoja zemlje. U Njemačkoj Demokratskoj Republici agrarnogeografska istraživanja u neposrednoj su funkciji razvoja poljoprivrede. Tu osobito treba istaći radove W. Roubitscheka. Isto tako su u Saveznoj Republici Njemačkoj rezultati socijalno-geografskih istraživanja centralnih naselja prihvaćena kao osnova razvoja mreže gradskih naselja i njihovih gravitacijskih područja.

Razvoj u našoj zemlji¹¹

I u našoj zemlji je razvoj agrarne geografije bio sličan kao i u ostalim zemljama. Prve značajnije rezultate istraživanja naših agrarnih područja, a naročito agrarne problematike, dali su autori iz poljoprivrednih i ekonomskih nauka pa i iz prava. Geografi su se u jačoj mjeri u istraživanje naših agrarnih područja uključili tek nakon drugog svjetskog rata.

I na razvoj naše agrarne geografije utjecali su već naprijed navedeni činioci općeg razvoja agrarne geografije. No, od odlučujućeg značenja za razvoj naše agrarne geografije bilo je osnivanje *Sekcije za agrarnu geografiju* u okviru Komisije za naučni rad Saveza geografskih društava Jugoslavije kao i osnivanje sveučilišnih geografskih instituta (posebno u Ljubljani i Zagrebu) nakon drugog svjetskog rata.

8 Cr. Broscherdt, Die Innovation als agrargeographische Regelscheinung, u: Radovi Geografskog instituta Saarland 6, 1961, 15-30 str.

9 T. Hägerstrand, The Proglacial of Innovation Waves, London 1952.

10 R. M. Dows, Geographic Space Perception: Past Approaches and Future Aspects, Progress in Geography 2, 1970, p. 65-108.

11 Razvoj agrarne geografije u našoj zemlji treba biti predmet posebne studije. Ovdje su dati samo osnovni podaci u kontekstu općeg razvoja agrarne geografije u svijetu.

Sekcija za agrarnu geografiju koordinirala je vrlo aktivno istraživanje agrarnogeografske problematike u svim našim republikama i pokrajinama. Pored individualnih istraživanja, agrarnogeografska problematika se istraživala i u okvirima republikopokrajinskih istraživačkih projekata. Istovremeno su naši geografi bili aktivno povezani sa geografskim ustanovama znanstveno naprednijih zemalja kao i stručnim međunarodnim institucijama. Naročito treba istaknuti jaku međurepubličko-pokrajinsku suradnju naših geografa, što je osobito došlo do izražaja u suradnji Zagreba i Ljubljane te Ljubljane i Skopja.

Vrlo aktivno i plodno agrarnogeografsko istraživanje dalo je vrijedne rezultate o kojima su naši geografi referirali na domaćim i međunarodnim stručnim skupovima.¹²

Agrarna geografija i susjedne znanosti

Iz dosadašnjeg pregleda razvoja agrarne geografije se vidi da u istraživanju agrarnog prostora participira više znanosti od kojih svaka prvenstveno istražuje onaj dio njihova sadržaja koji im je stručno i metodološki najbliži.

U početku svog razvoja agrarna geografija je bila tipična granična disciplina spomenutih znanosti kojima je agrarni prostor objekt interesa i istraživanja.

Kao što je već rečeno, do početka 20. stoljeća agrarnogeografske sadržaje vezane uz agrarnu djelatnost (osobito poljoprivredu) uglavnom istražuju poljoprivredne i ekonomske znanosti. Geografi su u tom razdoblju bili više orijentirani na istraživanje naselja, stanovništva, zemljišne razdiobe (kao dijela seoskog prostora) i infrastrukture agrarnih područja. Kasnije jačaju geografska istraživanja kompleksnijeg sadržaja, prvenstveno agrarnog pejzaža, pa i sadržaja vezanog uz agrarnu djelatnost (način iskorišćivanja zemljišta, tipovi poljoprivrede i sl.).

Postepeno se u razvoju agrarne geografije došlo do izrazitijih razlika u istraživanju agrarnih prostora geografa i autora ostalih znanosti. Geografi postepeno u svoj program istraživanja uzimaju cjelokupnu geografsku problematiku agrarnih prostora, uključujući tu i geografske aspekte agrarne djelatnosti. Istovremeno se predstavnici ostalih znanosti sve više ograničavaju na istraživanje samo onog dijela problematike agrarnog prostora koji je vezan uz poljoprivredu.

Agrarni prostor je ostao objekt zajedničkog istraživanja ali je agrarna geografija prestala biti granična disciplina više znanosti. Postepeno se razvila agrarna geografija kao dio sistema geografske nauke. To, međutim, ne znači da u takvoj agrarnoj geografiji ne mogu dati prilog i istraživači iz drugih znanosti kao ni da geografi u obradi problematike agrarnih područja ne moraju posezati za spoznajama drugih znanosti. Bitno je da geografska obrada agrarnog prostora teži istraživanju njegovog ukupnog sadržaja ne samo onog vezanog uz poljoprivredu.

Položaj geografije u sistemu geografske nauke

Postavlja se zbog toga pitanje kakav je položaj agrarne geografije unutar okvira geografske nauke.

Da bi odgovor na ovo pitanje bio jasniji treba poći od činjenice da je razvoj svake nauke zapravo historijski proces u kojem se ona prilagođava općem razvoju znanosti i društva.

Ako se držimo klasične podjele geografije prema kojoj se pojedine njene grane izdvajaju kao pretinci u polici, onda je agrarna geografija dio društvene ili socijalne geografije, odnosno, još uže, dio ekonomske geografije. No takva klasična podjela geografije sve je manje realna pa se umjesto nje sve više ističe nužnost podjele geografskog sadržaja u heterogene ili složene cjeline u kojima se isprepliću međutjecaji prirodne sredine i čovjeka i koji su odraz međuovisnosti različitih geografskih elemenata i faktora određenog prostora.

Već smo ranije naglasili da pod agrarnom geografijom podrazumijevamo geografiju agrarnih prostora, što znači da u njihovu istraživanju moramo težiti dobivanju rezultata koji bi odgovarali zahtjevima moderne regionalne geografije.

Cilj moderne regionalne geografije nije obrada nekog prostora na osnovu niza odvojenih analiza njegovih pojedinih prirodnih elemenata i društvenih faktora jer takva obrada zapravo samo opisuje geografski inventar a ne ukazuje na isprepletenost i međuzavisnost prirodnih elemenata i društvenih faktora u sadržaju nekog prostora. Moderna regionalna geografija teži obradi pojedinih geografskih sadržaja nekog prostora u smislu regionalne sinteze kraja. U obradi pojedinih sadržaja nekog prostora analiziraju se oni elementi prirodne sredine i oni društveni faktori koji su za određen sadržaj relevantni i to redosljedom koji odgovara njihovu utjecaju na sadržaj. Koji su to elementi i faktori koji određen sadržaj određuju i koji im je redosljed važnosti u pojedinom geografskom sadržaju može se utvrditi različitim kvantitativnim metodama.

¹² Navodimo samo one radove u kojim se referiralo o agrarnom geografskom istraživanju u Jugoslaviji u cjelini.

I. Crkvenčić, V. Klemenčić, Agrarnogeografska istraživanja u Jugoslaviji, Vestnik Moskovskog univerziteta 4, Moskva 1966. 34-29 str.

I. Crkvenčić, V. Klemenčić, Arbeitsrichtungen und Ergebnisse der Agrargeographie in Jugoslawien, Mittlungen für Agrargeographie, Landwirtschaftliche Regionplanung und ausländische Landwirtschaft 17, Halle 1967, 201-211 str.

V. Klemenčić, I. Crkvenčić, The mapping of Land Utilization in Yugoslavia, Akademia Kiado, Budapest 1967, 67-73 str.

I. Crkvenčić, V. Klemenčić, Razvoj i rezultati agrarne geografije u Jugoslaviji, Zbornik radova prvog jugoslavenskog simpozija o agrarnoj geografiji, Ljubljana 1967, 27-42 str.

I. Crkvenčić, Some important sociogeographical Processes in Croatia, Geographical Papers I, Zagreb 1970, p. 55-68 (referat na 1. međunarodnom simpoziju iz socijalne geografije, održanom u Ruskamenu 1966).

I. Crkvenčić, V. Klemenčić, The sociogeographical Factors in Forming the Types of Land Utilization, Agricultural Typology and Land Utilization, Verona, 1972, 54-60. str.

Zusammenfassung

DIE AGRARGEOPHIE UND IHRE LAGE IN DER KOMPLEXEN GEOGRAPHIE

Ivan Crkvenčić, Adolf Malić

Im Artikel wird die Definition der Agrargeographie, ihre Entwicklung in der Welt und in Jugoslawien und die Lage in der komplexen Geographie heute dargelegt. Die Agrargeographie ist als geographische Disziplin in den geographischen Wissenschaften von besonderer Bedeutung, weil noch immer der grösste Teil der Erde an Agrargebiete entfällt (in denen der grösste Teil der Weltbevölkerung lebt).

Mirko PAK, Ljubljana

NEKE MISLI O STANJU URBANE GEOGRAFIJE U JUGOSLAVIJI

U svom prilogu »Jugoslavenska urbana geografija u poslijeratnom periodu« na prvom jugoslavenskom simpoziju o urbanoj geografiji održanom 1970. godine u Ljubljani, Vrišer navodi da je intenzivna urbanizacija u poslijeratnom razdoblju izazvala jak interes jugoslovenskih geografa za problematiku gradova, ali je na kraju svog kratkog ali sažetog pregleda dostignuća na tom području ukazao i na probleme i nedostatke. Zato je veoma relevantno ukazati na neke njegove primjedbe koje važe u cjelini još danas poslije sedamnaest godina i koje mogu biti platforma za neke misli o dostignućima i stanju jugoslavenske urbane geografije poslije 1970. godine.

Vrišer konstatira da nam nedostaju teorijski i metodološki radovi. Zbog toga se previše upotrebljavaju zastarjele metode, a izbjegavaju nova tehnika (anketiranje, upotreba kompjutera) i nove metode (upotreba matematičkih modela, uvođenje dinamičkih metoda); nedostaju nam studije za čitavu seriju naših navećih gradova, manjak je preglednih i komparativnih studija čitavog jugoslavenskog teritorija; više bi se trebali baviti specijalnim problemima gradova (vodoopskrbe, životne sredine, zemljišne rente) (Vrišer, 1971). Još složenije su problemi i zadaci jugoslavenske urbane geografije prezentirani u rezoluciji tog simpozija.

Takve konstatacije svakako prezentiraju realnu situaciju na jednom od geografskih područja u specifičnim uvjetima organiziranosti jugoslavenske naučno-istraživačke geografije, karakterističnu više ili manje i za sva ostala geografska područja.

Pošto je i u posljednjih 16 godina financiranje, te s tim povezana organizacija našeg naučno-istraživačkog rada na području geografije, išlo još u pravcu veće decentralizacije, dezorganizacije, individualizacije, parcelacije te u druge dezintegracijske pravce, to se negativno odrazilo na području geo-

Nach der Meinung der Autoren ist die Agrargeographie die Geographie der agraren Gebiete, bzw. der Gebiete ausserhalb der Städte und der städtischen Agglomerationen.

Danach erklären die Autoren der Arbeit die Entwicklung der Agrargeographie von Thünnen bis zu zeitgenössischen Forschern. In dieser Entwicklung, insbesondere in der neueren Zeit, ist von besonderer Bedeutung für Agrargeographie die Befreiung vom geographischen Determinismus, sowie auch die Konzentration an Erforschung der Agrarlandschaften und deren Innovationen. Die Agrargeographie ist in Jugoslawien verhältnismässig neue geographische Disziplin, welche immer erfolgreicher ihren Entwicklung weg im Einklang mit der allgemeinen Entwicklung der sozialen Geographie und der Geographie im Ganzen einschlägt.

grafskih istraživanja naših naselja u najširem smislu. To posebno važi za proučavanje urbanih naselja i urbanizacije kao najvitalnijih prostornih elemenata i procesa, zbog toga jako heterogenih, kompleksnih sa širokim spektrom sve kompliciranijih i težih teoretskih i metodoloških pristupa. Brzi proces primarne i sekundarne ili suburbanizacije, koji je kod nas kulminaciju doživio već u sedamdesetim godinama, tražio je intenzivniji te metodološki i teoretski produbljeni naučno-istraživački rad na tom području.

Drugi jugoslavenski simpozij o urbanoj geografiji, održan 1979. godine u Ljubljani, trebao je dati odgovor na pitanje o obavljenom radu u prošlih devet godina i njenom napretku, te pridonijeti organiziranim i kvalitetnijim radu na tom području. Već sama činjenica da su u glavnom referirali autori s prvog simpozija, pokazala je nastavak prethodnog trenda na tom vitalnom području geografije u svim našim geografskim sredinama, naravno s određenim varijacijama. Ovo dokazuje i veoma oskudna prisutnost te problematike na jugoslovenskim geografskim kongresima u Beogradu 1976. godine bio je na programu samo jedan referat iz te problematike, 1981. godine u Bečićima četiri i 1985. godine u Novom Sadu tri.

Podsetimo se da je predmet izučavanja urbane geografije postanak, razvoj, postojanje, funkcioniranje i fizionomija urbanih naselja, te da iako spada u opću ili analitičku geografiju, po svom značaju ili pristupu urbana geografija je ipak sintetska s metodama sličnim onima u regionalnoj geografiji. Konstatirati možemo veliki broj radova u posljednjih petnaest godina s različitim područja urbane geografije i s različitim metodologijom, te čak i teorijskim pristupima ili tumačenjima. Ali u dosadašnjim teorijskim i snalitičkim istraživanjima nije bila veliča pažnja posvećivana razvoju grada kao složenog